

РАДОШ БАЈИЋ
САМО ЈЕ МОРАВА ВЕЧНА

БИБЛИОТЕКА
Посебна издања

УРЕДНИК
Петар В. Арбутина

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
Др Јелена Триван

Радош Бајић
Само је Морава
вечна

Фотографија на на корици:
Срђан Стевановић / Starsportphoto ©

© ЈП Службени гласник, 2019

Народни Радош

И када глуми, и када пише сценарије, и када режира, и када склапа текстове за новине – Радош Бајић је исти. Не у гесту, потезу, мизансцену, стилу, речнику...

Исти је – у ставу.

А то је врло тешко. Било је јуче, а и данас је. Ништа мање. Можда и још теже.

Ово што пише, већ годинама, у разним новинама, није Бајићева поза. Ни трка за престиж. Ни уметничка инаугурација. У његовим текстовима лако се уочава његова жеља, чак страст, да ради, да реагује, да учествује, да покуша да помогне и да мења.

Он, за разлику од намножених и препотентних тзв. колумниста, који с променом облачине мењају и ставове и ћуд, вуче из вирова Мораве једну дугу златну нит – искрен је. Отворен. Самосталан. И кад је сентименталан, и када је, чак, и груб.

Тај ток самосвојности, неувлачења у рукавице политике и удвараштва, Радошу даје лик и печат нормалности. У рас-
тројеном сведруштвеном бићу, каква је данас Србија, то није мало. Напротив. Зато он може да говори о метастазама у култури, о политичким манекенима, напуштеном и запуштеном селу, расипницима, сиротињи, дерикожама, јаловим јавним

посленицима... Он „чешља“ мамурну Србију и покушава, речником здравог моравца и модерног патриоте, да је пробуди, умије, престроји. Није он ту ни гологруда, испршена „прва“ Србија, јуришник и освајач, још мање „друга“ Србија, у кратким европским шортсевима и напудерисана.

Бајићеви новински текстови су чисто огледало нашег израза, погледа, сузе, осмеха... Ововременог. Свевременог. Савременог.

Нису му потребни ни дрвени, ни златни оквири.

Нормалан човек.

Нормално мисли.

Нормално говори.

Нормално пише.

Он није колумниста. Он је топли исповедник.

Уверљиви проповедник. Народни и народски беседник.

Посве специфична и оригинална личност. Самобитна. Свеспска.

Манојло Мањо Вукошић,
новионар и публициста

2011.

Домови културе

Свеједно је да ли из Београда кренеш према Банату или Бачкој, или се можда упутиш према Рађевини и обронцима Сувобора, ако код Пожаревца окренеш волан налево и кренеш према Стигу, па избијеш десно преко Жагубице у Хајдук Вељкову Крајину, или ако долином Велике и Западне Мораве опколиш Шумадију, па застанеш у било којем селу, увек и готово свуда ћеш видети исту или сличну слику: руинирану грађевину у центру, најчешће код трафостанице, одмах поред велике раскрснице на којој застаје локални аутобус, с бандером на коју сељаци каче умрлице за опела и парастосе. Ту је обавезно и црква с травнатом портом, а ако је у атару тог села вођена народноослободилачка борба, ту је гарантовано и биста палог борца, за кога се све теже може утврдити како се звао. Од историјских демократских промена двехиљадите, основна школа, у којој сваке године има све мање ђака, више не носи његово име. Ако није окрњена, онда су бронзана слова са испраног мермера давно спала или су покрадена, па се тешко може утврдити име храброг револуционара који је положио живот на олтар отаџбине.

Ако нема кафане, то је сигурно због тога што је сеоски фудбалски клуб који је ту некад држао томболу одавно испао из свих лига. Ипак, на поломљеном излогу некадашњег

бифеа још се могу видети наслаге лепка и дроњци прелепљиваних плаката естрадних звезда што су гостовале у шатрама на вашару који се одиграва једном годишње у црквеној порти. Једино што ради, или, боље речено, тавори под кровом прокисле грађевине зидане после Другог рата по узору и диктату совјетског социјалистичког урбанизма, јесте продавница. То је сеоска сваштара, испред које се зими и лети пије пиво, у којој се, поред соли, шећера, кафе и јефтиних цигара, може наћи барена сланина у фолији без бар-кода, понекада банане и поморанце треће класе, а вероватно и гумени опанци који су се некада производили у Пироту. Обавезно, уз сама улазна врата, налази се омања камара са цаковима прескупог вештачког ђубрива УРЕА 46%N. Један џак има цену прасета од петнаест кила живе ваге, што није ни чудо, јер је уреа дошла чак из Русије, одакле је преко црноморских лука, маржирањем најмање пет посредника, плус држава, допремљена сељацима пред ноге. Само да је плате и носе на њиву. Да прихране пшеницу, и има да буде 'леба колико хоћеш! Кад бисмо се шалили!

Та велика, разлепљена грађевина на коју мислим некада се звала дом културе. Често се може разабрати избледели натпис на славолуку изнад зарђалих држача на које су се некада качиле заставе земље братства и јединства, као и оне црвене, на којима је писало: „Пролетери свих земаља, уједините се!“ Као ни данас, ни тада сељаке нико није помињао, нити их је фермао за било шта, сем кад треба да плате порез или да иду у рат. Ту су били први.

Ипак, под крововима тих домова који су грађени кулуком и разрезом, сличним злогласном откупу који је у првим и другим петолеткама искасапио српско село, догађало се нешто што је личило на друштвени, културни и просветитељски живот. Све до краја седамдесетих, а негде и осамдесетих година, у домовима културе, који су се негде

звали и задружни домови, макар суботом организовале су се игранке, пројекције филмова, спремале су се приредбе и такмичења у белом везу, одржавали избори за најбољи фолклор и певача аматера, а често је гостовала и понека позоришна трупа. Сећам се да сам као сељачко ђаче, у плетеном трикову, као десетогодишњак први пут у свом животу у сали задружног дома у својој родној Медвеђи гледао Фејдоову комедију *Мале бебе*, у извођењу ансамбла Нишког народног позоришта. И данас памтим како сам и колико сам био фасциниран. Можда та чињеница нема никакав значај ни за кога другог осим за мене, али често ми пада на памет да је управо та представа у хладној сали са олајисаним подом и великим кубетом поред бине, трајно и дефинитивно определила моју судбину, будућу професију и, важније од тога – мој живот.

Где сада, ових дана, када јануарски мраз окује кровове и путеве, да изађе млади човек у селу? Где, сем у кафану – ако је уопште има. Ко у овој држави данас обраћа иоле пажње на огромну, остављену и препуштену самој себи младу популацију на српском селу, која га још увек није напустила? Некада су то биле задруге, које су као носиоци пољопривредних активности имале одговорност и друштвену обавезу да каналишу и усмеравају друштвени и какав-такав културни живот на селу. Да ли због тога што су тако лакше владали и држали га у идеолошкој трансверзали једноумља, комунисти су и те како водили рачуна о томе због чега се окупио народ испред дома културе, шта се ту дешава и шта не би смело да се деси. Данашњу демократску власт то интересује само за време избора. Познавао сам једног министра и једну министарку, он је био министар културе, а она је била прва дама националног инвестиционог плана. Рођени су у истом селу у којем је годинама велика зграда дома културе зјапила без крова. Није искључено да су и они некада давно у њој

певали у хору и примали пионирске мараме. Са те позорнице и ја сам се први пут суочио с публиком и благим очима моје мајке, која ме је нетремице гледала и храбрила из трећег реда док сам рецитовао „Ноћ пред полазак“ Танасија Младеновића. Ваљда због тога не могу да будем миран. Ваљда сам због тога и написао ову причу, уверен да ће она ипак у будућности имати другачији крај.

(Полиџика, јануар 2011)

Одговор Николи из Ванкувера

Молим вас, ако ми можете одговорити: У ком делу Србије се налазе крајолици и пејзажи које сте снимали у серији *Село гори*? Такве бајковите слике природе и лепоте никада и нигде до сада нисмо видели. Жена ми је Канађанка и никада није била у Србији. Желим да њу и децу следећег лета доведем у отаџбину мојих дедова, да проведемо одмор и обиђемо пределе и места на којима сте снимали. Поздрав и хвала, Никола из Ванкувера. (Следи имејл адреса гледаоца који нам се јавио из далеке Канаде.)

За четири године приказивања нашег серијала добили смо веома много писама са оваквом или сличном садржином. Плаветнило неба изнад Шумадије, одсјај и пркос најопеваније српске реке Мораве, која вијуга између спрудова и врбака поморавске питомине, разуђеност и поетика винограда, откоса и ливада у Левчу, никога нису оставили равнодушним. Преточене у колорит филмске и телевизијске слике, амбијенталне визуре локација и завичаја јунака једне имагинарне приче нису деловале као сурогат. Никола из Ванкувера, као и хиљаде других, пожелео је да пронађе стварност, да је опипа, да јој се приближи и да је доживи директно. Колико је Бог био издашан према Србима кад им је дао прелепе пашњаке, планине, реке, ушушкана села у залеђу

брежуљака, левачке низије налик на платна француских импресиониста – потоке, језера и реке као крвоток живота и опстанка – не може стати у речи. Да ли су се стварно пилоти НАТО-а дивили и плакали док су у „Милосрдном анђелу“ без милости и надмоћно шпартали нашим парчетом неба и изручивали товари бомби на непослушне Србе и призоре невиђене лепоте, које су гледали кроз плексиглас својих скафандера? Да ли је стварно било тако, или смо у својој генетској менталној склоности да сами о себи производимо митове – измислили и ову причу? Да нам буде лакше и зарад маркетинга на прву лопту. За повод о којем је реч то није ни битно.

Колико заправо волимо и чувамо своју земљу? Због чега нам је све оно што није у нашој авлији страно и туђе? Зашто се тако непријатељски и бахато опходимо према сопственом окружењу, према потоку који тече поред наше куће и ливадама које затрпавамо грађевинским шутом, зарђалим шпоретима и шасијама старих аутомобила? Да ли збиља верујемо да ће се разградити и нестати у земљиној утроби – као да је огризак јабуке – стотине хиљада пет-боца из којих смо у своја грла сасули пиво, киселу воду и ароматизоване разнобојне текућине, које као без мозга бацамо на њиве и ливаде, уз обронке храстове шуме и траву поред ауто-пута. Као да је сценографија холивудског хорора, са шибља и тополовог грања у водотоку сваке српске реке сваког пролећа злослутно вијоре остаци милиона бачених пластичних кеса. Никако да нас опомену да немамо права да уништавамо благодети које нам је природа дала. Размере нашег немара потиру сву нашу цивилизацијску, интелектуалну, емотивну и духовну надмоћ у универзуму и своде нас у тор најпримитивнијег облика живота. Да једемо и обављамо нужду, да преживљавамо и да грамзиво будемо загледани само у свој стомак и свој новчаник. И да, притом, дугорочно и ненадокнадиво уништавамо наше

природно станиште, као да после нас живот на земљи није ни планиран.

Какав одговор да дам Николи из Ванкувера? Смем ли да му кажем истину? Да смо пре него што смо усмерили објектив камере на моравску обалу у селу Кукљин морали да засучемо рукаве и да данима чистимо и односимо камионима кубике ђубрета и нечистоће? Смем ли да гарантујем да убрзо после нашег одласка на истим тим обалама није васкрсла нова депонија с товарима шута, поломљеног стакла, исцепаних цакова од вештачког ђубрива, скерлета исхабаних фрижидера и поломљених ТВ екрана старих телевизора с катодним цевима? Признајем – не смем. Морам да заћутим од стида и да Николу оставим без одговора.

Пре извесног времена боравио сам десетак дана у Словенији. Нека ми буде опроштено, вратио сам се тужан и завидљив. У сваком тренутку и на сваком месту могао сам да се уверим како они воле и чувају своју земљу. Био сам упоран да на шетачкој стази на Бледу, на раскрсници испред сеоске кафане у селу Рогник, у сливу реке Бохињке и Радовне, на огромном паркингу испред тржног центра у Љубљани, у околишу винарија на Горишким брдима – или ма где – пронађем на земљи макар један бачени пикавац или згужвану лименку од кока-коле. То ми није пошло за руком. Схватио сам да они пазе и поштују своју земљу, да јој угађају, да су јој захвални и да је негују. Њима је њихова земља најбољи и најважнији род. Они живе од своје земље, од пашњака на којима се напасају њихове краве, које им дају млека да хране своју децу, од чистих шума, бистрих река, језера и планина, које опседају људи што ту долазе да се одморе и напуне душу и поглед, и који су спремни да то добро и лепо плате.

Питам се, колико је милиона евра потрошило надлежно министарство на чијем челу је млађани министар родом из Суботице, за кампању „Очистимо Србију“, која је протутњала

пре извесног времена – више пред нашим очима и медијима него у реалном животу? И коју више нико не помиње. Слутим и знам која је кампања сада на реду. Што јој више идемо у сусрет, све су нервознији и узнемиренији препознатљиви ликови наше стварности, који ће нам се ускоро смешити с панела градских билборда и постера залепљених по селима, на бетонским бандерама широм Србије, у видокругу наших очију. Идемо у сусрет новој будућности... Хоћемо ли бити бољи? И лепши?

(Полишика, фебруар 2011)